

УДК 658.8:339.138

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/163-5>**Небаба Н. О.**кандидат економічних наук, доцент,
Університет митної справи та фінансів, м. Дніпро
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1264-106X>**Nebaba Natalia**

University of Customs and Finance

ТЕХНОЛОГІЧНІ ТА ІНТЕГРАЦІЙНІ АСПЕКТИ ОБҐРУНТУВАННЯ ВИБОРУ ФОРМ МІЖНАРОДНОЇ ВИРОБНИЧОЇ КООПЕРАЦІЇ

Актуальність теми дослідження визначена базовим характером впливу світового поділу праці на організацію суспільного виробництва та товарного обміну у міжнародних економічних відносинах. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та розроблення підходів щодо узагальнення сутності та вибору форм виробничої кооперації в міжнародних економічних відносинах. Узагальнено передумови виникнення виробничо-технологічної зв'язаності учасників коопераційних ланцюжків створення нової цінності. Доведено позитивність прояву глобального аспекту економічної інтеграції в площині міжнародної виробничої кооперації через суттєве розширення складу використовуваних структурно-організаційних форм співробітництва. Виявлено стрижневий та системоутворюючий характер впливу ознаки складної просторової єдності сукупності потенційних учасників коопераційного співробітництва для вибору форми міжнародної виробничої кооперації.

Ключові слова: поділ праці, технологічна спеціалізація, виробнича кооперація, форма виробничої кооперації, міжнародні економічні відносини, кластери, економічна інтеграція.

THE CHOICE JUSTIFICATION FOR INTERNATIONAL PRODUCTION COOPERATION FORMS: TECHNOLOGICAL AND INTEGRATION ASPECTS

The relevance of the research topic is determined by the essential nature of the world labor division's influence on the social production organization and the international economic relations trade parameters. The theoretical substantiation and approaches development for generalizing the essence and choosing industrial cooperation forms in international economic relations have been considered the research's purpose. The prerequisites for the production and technological connectivity emergence between the creating new value cooperative chain participants have been generalized. The specific nature of the economic cooperation forms content has been established. This content's essence is based on the contradictory intertwining of different socio-economic landmarks of the cooperation participants. The necessity of considering the specifics of economic content and features of the mechanism of long-term cooperation and differentiation of levels of participants' economic potential in partnership in justifying the choice of forms of international industrial cooperation is proved. The interconnection and interdependence of economic integration and production cooperation in international economic relations have been defined by taking into account the current level of business dependence and administrative coordination of various partnership entities' activity plans. The ambiguous essence is revealed, the consequences of using the toll raw materials in the international production and cooperation relations operations have been revealed. The positivity of the economic integration global aspect manifestation in international industrial cooperation has been proved by the cooperation structural and organizational forms significant expansion. The core and system-forming nature of the cooperative relation participants' unity level influence on choosing international production cooperation form have been revealed. The characteristics of international production cooperation structural and organizational forms such as cluster formations, business incubators, industrial parks, technology parks, innovation centers have been provided.

Keywords: division of labor, technological specialization, production cooperation, form of production cooperation, international economic relations, clusters, economic integration.

JEL Classification: F23

Постановка проблеми. Поділ праці являє собою логічне та послідовне відображення сформованого суспільного способу виробництва, який об'єктивно визначає діалектику взаємозалежності продуктивних сил та відносин власності, структурну побудову існуючого господарського устрою, конфігурацію економічних стосунків та підприємницьких зв'язків учасників процесів товарного обміну. Тому неухильне поглиблення поділу праці в цивілізаційному розвитку стає закономірним відбиттям технологічного ускладнення науково-узаasadнених засобів взаємодії людства з об'єктами матеріального світу, що знаходить безпосереднє виявлення під час розширення кола та у насиченні змісту використовуваних соціальних форм і

практик поєднання речових та особистісних аспектів суспільного виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення теоретичних та практичних аспектів розвитку міжнародної виробничої кооперації в площині поглиблення світового поділу праці здійснювалося у дослідженнях багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, таких як Я. Гасцька [1], І. Гнатенко [2], О. Златкіна [3], М. Кастельс [4], В. Коваленко [5], К. Кривенко [6], І. Литовченко [7], О. Макаров [8], В. Трапезніков [8], І. Петрищева [9], М. Політило [10], Л. Бондаренко [10], О. Дідух [10], С. Сіденко [11], І. Софіщенко [12], Л. Українська [13], В. Соболев [13], І. Шовкун [14], Ф. Хатчінсон [15], Я. Хмелярова [7] та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте окремі важливі питання визначення переваг та особливостей міжнародної виробничої кооперації в контексті вибору альтернативи підприємницької участі у світовому поділі праці через використання конкретних форм здійснення виробничо-коопераційних зв'язків у міжнародних економічних відносинах не знайшли достатнього висвітлення та потребують подальшого дослідження.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та розробленні підходів щодо узагальнення сутності та форм виробничої кооперації в міжнародних економічних відносинах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Складність та суперечливість реалій здійснення багатоаспектного процесу формування та розвитку світової системи поділу праці в контексті розширення масштабів розгортання економічної глобалізації визначає надзвичайну неоднорідність інтересів та очікувань, цільових орієнтирів та ділових стратегій, мотиваційних комплексів та спонукальних стимулів, матеріальних передумов та соціокультурних практик, а також неминучість стрімкого розширення кола інших релевантних характеристик і параметрів, що в комплексі визначають для суб'єктів наднаціональних економічних відносин передумови економічного вибору певного способу та розбудови дієвого механізму участі у міжнародній виробничій кооперації. Відображенням суттєвості відмінностей та розбіжностей, наявних під час здійснення такого вибору, слід вважати насамперед надзвичайне розмаїття використовуваних у світовій системі поділу праці форм здійснення відповідних виробничо-коопераційних зв'язків. Так, наприклад, О. Макаров та В. Трапезніков [8, с. 45] відзначають доцільність розмежування процесів промислового (передбачає виконання суто виробничих операцій, які реалізуються на партнерських засадах) та власне виробничого кооперування (основу процесів здійснення якого також становить виробнича активність, але доповнена широким колом інших можливих сфер співробітництва, пов'язаного із забезпеченням або обслуговуванням ланок основного виробничо-технологічного ланцюжку створення нової вартості в логістичному, науковому, інтелектуально-освітньому та інших аспектах). Необхідність такого роду доповнення та змістовного насичення традиційного погляду щодо переважно промислового змісту виробничої кооперації, на думку О. Макарова та В. Трапезнікова [8, с. 45–46], визначається наявністю, по-перше, особливого виду технологічної зв'язаності ланцюжку створення нової вартості (комбінаторика конфігурації різних ланок якого здатна частково або навіть критично залежати від наявності відзначених вище додаткових позавиробничих аспектів), по-друге, цільовою орієнтацією коопераційного співробітництва на спільне досягнення очікуваного корисного ефекту, джерелами якого можуть бути економія витрат, збільшення продуктивності праці, підвищення рівня конкурентоспроможності продукції та отримання інших конкурентні переваги. При цьому спільність дій, спрямованих на утворення такого ефекту, характеризується частково-змушеним характером, зумовленим або відсутністю у потенційних учасників кооперації належного і достатнього ресурсного, техніко-технологічного, інфраструктурного забезпе-

чення, або існуванням інституціональних, адміністративних, організаційних та інших штучних обмежень для автономного здійснення суб'єктами певного виду виробничо-збутових операцій (зазвичай виникнення таких перешкод може вважатися характерним саме для сфери міжнародних економічних відносин, для яких можуть бути притаманні суттєві відмінності у правових засадах господарювання між різними національними юрисдикціям). Проте здається, що такого роду уявлення про описаний частково-змушений характер кооперації критично не відповідають за змістом ані розглянутим вище положенням теоретичних підходів щодо визначення природи кооперації як економічного явища, ані реаліям надзвичайно великих масштабів виявлення коопераційних відносин в практиці господарської взаємодії на галузевому, територіальному, міжнародному рівнях. З іншого боку, на первинності впливу саме виробничих чинників актуалізації необхідності та відбору форм коопераційної взаємодії переконливо наполягають, наприклад, І. Шовкун [14, с. 114] (вказує на технологічний характер виникнення та галузеву орієнтацію відповідних цільових конкурентних переваг у ринковому суперництві), С. Сіденко [11, с. 47] (відзначає неможливість тривалої підтримки автаркії замкнених технологічних циклів в сучасних умовах скорочення протяжності життєвого циклу продукції, прискорення морального застаріння використовуваних об'єктів активної частки основного капіталу, збільшення масштабів потреб у фінансуванні інноваційної діяльності та ін.), М. Кастельсом [4, с. 494] (наголошує на технологічній природі сучасних змін, пов'язаних із стрибкоподібним зростанням рівня розвитку продуктивних сил, наслідком чого стає часткове перетворення одиничного тип поділу праці на приватний в рамках процесу автономізації окремих ланок виробничого процесу з наступним поглибленням спеціалізації та збільшенням сфер кооперування), В. Коваленко [5, с. 47–48] (підкреслює позитивність впливу кооперації на підвищення гнучкості та скорочення капіталомісткості підготовки нового виробництва), О. Златкіна [3, с. 18] (вказує на те, що міжнародна виробнича кооперація спрямовується на надання вагомої підтримки трансферу промислових технологій, під час спільного проведення досліджень сприяє генерації інновацій, стимулює широке впровадження технологічних нововведень) тощо.

Проте надання переваги суто технологічним факторам розвитку міжнародної виробничої кооперації не дозволяє ані повною мірою достовірно виявити спрямованість та інтенсивність впливу інших, не менш значущих чинників, ані сформулювати належні засади для обґрунтованого вибору оптимальної форми кооперування. Так, слід відзначити, що в цьому контексті не знаходять достатнього відображення як риси та властивості використання притаманного кооперації пайового механізму участі партнерів із співробітництва у розподілі результатів сумісної діяльності, так і спільно-розділений корпоративний характер використовуваних для упорядкування засновницьких відносин відповідно неантагоністичної форми власності, а також спільно-часткового та загально-неподільного типу присвоєння навіть саму природу походження кооперативного співробітництва виводять з необхідності узгодження та врівноваження притаманних його учас-

никам різноспрямованих інтересів і потреб, ускладнення змісту яких поступово визначило необхідність суттєвого розширення складу використовуваних форм кооперації – навіть майже безвідносно й незалежно від трансформацій формацийних та цивілізаційних умов суспільного розвитку. Я. Гаєцька [1, с. 27–28] також наголошує на специфічному змістовному наповненні коопераційних форм економічного співробітництва, в основі формування якого знаходиться суперечливе переплетіння різних соціально-економічних орієнтирів учасників кооперації, для яких одержання та використання прибутку (як однозначно підприємницький мотив налагодження співпраці) виступає лише засобом забезпечення реалізації набагато більш широкого кола прагнень та очікувань. М. Політило та інші [10, с. 75] вказують на те, що сформований у рамках упорядкування коопераційного співробітництва особливий механізм гармонізації інтересів учасників такого роду взаємодії (базується на втіленні принципів справедливості, корпоративної згуртованості, колективізму) виступає фундаментальним підґрунтям для утворення специфічної планомірної форми поділу праці, яка в свою чергу, визначає структурно-організаційну побудову та функціонально-виконавське наповнення відповідної системи управління не тільки сферою виробничої кооперації, але й рештою процесів господарської активності. В. Коваленко [5, с. 47–48] відзначає з цього приводу, що саме поширення засад акціонерного співзасновництва, які дозволяють найбільшою мірою забезпечити спорідненість виробничо-технологічних та соціально-економічних аспектів підприємницького співробітництва, являє собою базову основу для виникнення феномену транснаціоналізації форм здійснення міжнародних коопераційних зв'язків та відносин.

Отже, тому в більшості сучасних досліджень проблематики упорядкування складу використовуваних на національному та міжнародному рівнях економічної системи форм виробничої кооперації (з огляду на відзначену вище обмеженість суто технократичного підходу щодо розгляду цього питання) набагато більше уваги приділяється урахуванню специфіки господарського змісту та особливостей механізму здійснення власне процесу довгострокової коопераційної взаємодії. Так, І. Петрищева [9, с. 169] вказує на необхідність урахування в цьому контексті звичайно існуючої суттєвої диференціації рівнів економічного потенціалу (зокрема, виявляється у незрівнянних відмінностях у масштабах діяльності) учасників коопераційної взаємодії, що знаходить прояв під час виконання великими підприємствами певної інтегруючої ролі ініціатора такого роду співробітництва. Тому до складу форм виробничої кооперації, на думку І. Петрищевої [9, с. 169–170], слід віднести усі – як контрактно-договірні (субконтракція-субконтрактинг, толлінг, венчур, аутсорсинг, франчайзинг, лізинг), так і структурно-організаційні (стратегічний альянс, кластери, спільне підприємства, технопарк, бізнес-інкубатор) – способи упорядкування довгострокового співробітництва, сторонами якого виступають різні за економічним потенціалом підприємства. З іншого боку, І. Гнатенко [2, с. 104–105] саме в сфері малого бізнесу (з огляду на органічну для малих підприємств нестачу капітальних ресурсів та оборотних коштів) бачить наявність винятково великого потенціалу розвитку коопераційної вза-

ємодії на всіх рівнях економічної системи суспільства (місцевому, регіональному, національному, міжнародному). З цієї позиції І. Гнатенко [2, с. 107] як певні родові види диференціації форм залучення малих підприємств до відносин виробничого співробітництва та кооперації (але перш за все – все ж таки в певному симбіозі із великим бізнесом) пропонує розглядати інтрапренерство (проектна спеціалізація), інкубаторство (надання на оплатній або некомерційній основі різних засобів економічної допомоги або організаційної підтримки новоутвореним суб'єктам господарювання), сателітне партнерство (підтримка тісних економічних зв'язків, заснованих на спільній власності, персональному представництві в органах управління та інших способах забезпечення ділової залежності – «дипольної», «атомарної», «сітчастої», «корпоративної»). Проте автору здається, що за таким підхід навіть достатньо традиційні форми міжнародної виробничої кооперації (такі як субпідряд або субконтракція) набувають не у повній мірі виправданого, додаткового та не властивого цьому способу спеціалізованого поділу праці, змістовного наповнення, притаманного, скоріше, процесам економічної інтеграції. Зокрема, за межі властивостей, характерних для суто коопераційного співробітництва, при цьому значною мірою виходять наявність критичного рівня ділової залежності, спільність володіння, адміністративне узгодження планів діяльності різних суб'єктів партнерства тощо. Такого роду зміщення акцентів щодо розгляду природи походження та форм здійснення коопераційних відносин може бути пояснено такими обставинами.

По-перше, в реальній практиці господарювання спосіб унормування (приведення у відповідність щодо вимог правової системи певної держави або до правил міжнародної торгівлі) господарських відносин може суттєво розходитися із економічним змістом відповідних операцій, що, зокрема, може бути зумовлено прагненнями відносно уникнення додаткового оподаткування, використанням механізмів трансфертного ціноутворення всередині єдиної інтеграційної бізнес-структури, необхідністю пристосування щодо відмінностей у митних та податкових режимах різних юрисдикцій тощо. Саме тому оформлення довгострокової господарської взаємодії через використання правової конструкції у вигляді певної форми виробничої кооперації цілком ймовірно може передбачати як дійсне упорядкування фактично існуючих коопераційних відносин, так і штучну імітацію такого роду співробітництва через відзначені вище прагнення. Отже, використовувані практики господарювання у міжнародних економічних відносинах мають знаходити певне відображення в теоретичних конструкціях, що пояснюють реалії ділового обігу.

По-друге, сутність явища економічної інтеграції (яке визначається надзвичайною змістовною складністю в площині сучасного розгортання великомасштабного та багатоаспектного процесу глобалізації суспільного буття) набуває додаткових акцентів та невиявлених раніше властивостей. Однією з такого роду новітніх, доданих глобалізацією характеристик слід вважати набуття широким колом традиційних економічних явищ та господарських процесів додатково-іманентного інтеграційного аспекту, що саме можна спостерігати в контексті часткового оновлення змісту

та розвитку форм міжнародної виробничої кооперації. Зокрема, наприклад, К. Кривенко та М. Туманов [6, с. 452–454] вказують на стрімке поширення в сучасній світ-економічній системі (насамперед, в напівпериферійній її частині) особливого виду інтеграційного кооперування (корпоративного об'єднання капіталів суб'єктів, що належать до різних національних юрисдикцій, для ведення сполученої діяльності в напрямі досягнення загальних цілей), що здійснюється у формі утворення спільного підприємства або навіть мультинаціональної корпорації. Переважно корпоративний характер засобів упорядкування та унормування відносин з інтеграційного кооперування визначає навіть, на думку Л. Української та В. Соболева [13, с. 8], ґрунтовні підстави для віднесення до сфери сучасної міжнародної виробничої кооперації традиційних організаційних форм економічної інтеграції (таких як концерн, конгломерат, консорціум, картель, синдикат, пул, трест, асоціація, стратегічний альянс), що, проте, все ж таки не здається однозначно доречним.

З іншого боку, слід відзначити, що інтеграційна спрямованість такого роду форм співробітництва досить часто визначається у взаємному товарному обігу наявністю суттєвих диспропорцій та дисбалансів, що звичайно є притаманними для традиційних цивілізаційних відносин «центру» та «периферії» світ-економічної системи (знаходять вираз у перерозподілу переважної частки новоствореної вартості на користь суб'єктів, що належать до більш розвинених юрисдикцій), а також значною мірою штучним характером майже ієрархічної залежності між учасниками співпраці (повністю подібної на описані вище відносини сателітної залежності). Наочним прикладом переваг та вад інтеграційного кооперування такого роду слід вважати насамперед міжнародні операції з давальницькою сировиною (толлінг), яка надавалася для обробки на виробничих потужностях підприємств у постсоціалістичних країнах на початку процесів ринкового реформування економіки з експатріацією майже повного обсягу створеної нової цінності. При цьому слід навіть певною мірою погодитися з думкою про те, що економічна природа толлінгової операції навіть не повною мірою відповідає критеріям віднесення до форм виробничої кооперації, оскільки може передбачати часткове обмеження свободи економічного вибору та обмеженість здатності щодо реалізації господарської автономії однієї із сторін (переробника). З іншого боку, присутність у виробництві на давальницькій сировині ознак зустрічної торгівлі, підтримка беззбитковості переробного виробництва, безвалютний механізм здійснення, єдине контрагування зобов'язань щодо постачання сировини та імпорту продуктів переробки все ж таки являють собою характерні ознаки коопераційного співробітництва. Іншим, більш позитивним виявленням впливу глобального аспекту економічної інтеграції на міжнародну виробничу кооперацію слід вважати суттєве розширення складу використовуваних структурно-організаційних форм співробітництва. Так, І. Литовченко та Я. Хмелярова [7, с. 75–79] наголошують, що застосування традиційних контрактних способів кооперування, які мають переважно предметно-об'єктну спрямованість (аутсорсинг, франчайзинг, лізинг та субконтрактація), з розвитком світового поділу праці у

все більшій мірі доповнюється впровадженням додаткових новітніх форм виробничої кооперації (кластерів, технопарків, інкубаторів). Зокрема, І. Петришева [9, с. 168], Л. Українська та В. Соболев [13, с. 8] та інші вказують на принципову сутнісну відмінність між формами предметно-об'єктної (характеризують безпосередній технологічний зв'язок та довготривалу пряму господарську взаємодію на ґрунті спільного здійснення виробничо-збутових операцій економічно та юридично відокремленими підприємствами) та структурно-організаційної (виражають наявність особливого симбіотичного конкурентно-коопераційного співробітництва, заснованого на локалізації обмеженого географічно-галузевими рамками економічного простору господарської активності) виробничої кооперації. При цьому саме складна просторова єдність певної сукупності потенційних учасників коопераційного співробітництва являє собою стрижневий та системоутворюючий (нарівні із вимогою дотримання традиційного критерію функціонально-технологічної спеціалізації) принцип структурного упорядкування відповідних, певним чином інтегрованих, зв'язків та відносин: на основі спільного користування загальними територіально зосередженими виробничими потужностями і джерелами ресурсних постачань, об'єктами інфраструктурного забезпечення, пільговими режимами оподаткування, перевагами в площині застосування практик державного регулювання та підтримки з боку місцевої влади тощо (кластерні утворення); через отримання доступу до спеціально сформованих організаційно-методичних та матеріально-технічних можливостей, сервісних та адміністративних послуг (бізнес-інкубатори, індустріальні парки); в рамках умов загального сприяння комерціалізації результатів наукових досліджень, розроблення механізмів розвитку трансферу високих технологій, налагодження каналів загального доступу до інноваційних розробок, призначених до впровадження в різних сферах господарської активності (технопарки, інноваційні центри).

Висновки. Передумовою для формування вагомих переваг міжнародної виробничої кооперації у порівнянні із рештою альтернатив підприємницької участі у світовому поділі праці слід вважати специфічну соціально-економічну природу власне коопераційних відносин як винятково своєрідного явища суспільного буття, що знаходить відбиття саме у характерних особливостях організації та здійснення господарської взаємодії, заснованої на засадах кооперації, на національному та міжнародному рівнях. Позитивним виявленням впливу глобального аспекту економічної інтеграції на міжнародну виробничу кооперацію слід вважати суттєве розширення складу використовуваних структурно-організаційних форм співробітництва.

Просторова єдність певної сукупності потенційних учасників коопераційного співробітництва являє собою стрижневий та системоутворюючий (нарівні із вимогою дотримання традиційного критерію функціонально-технологічної спеціалізації) принцип структурного упорядкування відповідних, певним чином інтегрованих зв'язків та відносин.

Напрями подальших досліджень пов'язані з моделюванням кластерно-мережної взаємодії учасників міжнародної виробничої кооперації.

Список використаних джерел:

1. Гасцька Я. Організаційно-правові форми кооперативного руху в Україні. *Вісник Львівського університету. Серія: юридична*. 1999. Випуск 34. С.27–32.
2. Гнатенко І.А. Специфічні проблеми оцінювання партнерської взаємодії малих та великих виробничих підприємств. *Український соціум*. 2014. № 4. С. 104–112.
3. Златкина Е.Д. Место научно-технологической специализации и кооперации в системе международных экономических отношений. *Современные проблемы науки и образования*. 2014. № 4. С. 12–30.
4. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. Москва : ГУ ВШЭ. 2000. 606 с.
5. Коваленко В.М. Основні напрями розвитку міжнародної виробничої кооперації в умовах глобалізації. *Економіка та держава*. 2008. № 9. С. 47–50.
6. Кривенко К.Т., Савчук В.С., Беляєв О.О. та ін. Політична економія: за ред. д-ра екон. наук, проф. К.Т. Кривенка. Київ : КНЕУ. 2001. 508 с.
7. Литовченко І.Л., Хмелярова Я.А. Дослідження поняття "субконтрактація" як сучасної форми виробничої кооперації. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки*. 2015. Вип. 11 (3). С. 75–79.
8. Макаров А.В., Трапезников В.А. Теоретические основы развития производственно-технологической кооперации. *Управленец*. 2011. № 5–6. С. 45–51
9. Петрищева И.В. Промышленная кооперация в контексте взаимодействия малых и крупных предприятий: сущность и формы. *Альманах современной науки и образования*. 2011. № 1 (44). С. 168–170.
10. Політило М.П., Бондаренко Л.П., Дідух О.В. Основні підходи до трактування поняття "кооперація" як багатогранного явища. *Економіка та держава*. 2019. № 10. С. 74–77.
11. Сіденко С.В. Науково-виробнича кооперація України в аерокосмічній галузі. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. Вип. 110 (1). С. 47–50.
12. Софіщенко І. Типологія організаційних форм міжнародної виробничої кооперації та обґрунтування підходів до її регулювання. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2018. № 6. С. 26–34.
13. Українська Л.О., Соболев В.М. Форми кооперативного співробітництва підприємств у міжнародних економічних відносинах. *Економіка розвитку*. 2011. № 2. С. 5–10.
14. Шовкун І.А. Міжнародна виробнича кооперація в системі зовнішньої торгівлі України. *Збірник наукових праць Національного університету кораблебудування*. 2014. № 2. С. 112–117
15. Hutchinson F. Globalisation and the 'Newer' International Division of Labour. *Labour and Management in Development Journal*. 2004. Vol. 4. № 6. P. 1–24.

References:

1. Hayetska YA. (1999) Orhanizatsiyno-pravovi formy kooperatyvnoho rukhu v Ukrayini [Organizational and legal forms of the cooperative movement in Ukraine]. *Bulletin of Lviv University. Series: legal*, vol. 34, pp. 27–32.
2. Nnatenko I.A. (2014) Spetsyfychni problemy otsynuyvannya partnerskoyi vzayemodiyi malykh ta velykykh vyrobnychyykh pidpryemstv [Specific problems of assessing the partnership of small and large manufacturing enterprises]. *Ukrainian society*, no. 4, pp. 104–112.
3. Zlatkina E.D. (2014) Mesto nauchno-tekhnologicheskoy spetsyalyzatsyy y kooperatsyy v systeme mezhdunarodnykh ekonomicheskyykh otnoshenyy [The place of scientific and technological specialization and cooperation in the system of international economic relations]. *Modern problems of science and education*, no. 4, pp. 12–30.
4. Kastels M. (2000) *Ynformatsyonnaya epokha: ekonomyka, obshchestvo y kul'tura* [Information age: economy, society and culture]. Moscow: HU VSHÉ. (in Russian)
5. Kovalenko V.M. (2008) Osnovni napryamy rozvytku mizhnarodnoyi vyrobnychoyi kooperatsiyi v umovakh hlobalizatsiyi [The main directions of development of international industrial cooperation in the context of globalization]. *Economy and state*, no. 9, pp. 47–50.
6. Kryvenko K.T., Savchuk V.S., Byelyayev O.O. (2001) ta in. *Politychna ekonomiya* [The political economy]: za red. d-ra ekon. nauk, prof. K.T. Kryvenka. Kyiv: KNEU. (in Ukrainian)
7. Lytovchenko I.L., Khmelyarova YA.A. (2015) Doslidzhennya ponyattya "subkontraktatsiya" yak suchasnoyi formy vyrobnychoyi kooperatsiyi [Research of the concept of "subcontracting" as a modern form of industrial cooperation]. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Ser. : Economic sciences*, vol. 11 (3), pp. 75–79.
8. Makarov A.V., Trapeznikov V.A. (2011) Teoretycheskye osnovy razvytyya proyzvodstvenno-tekhnologicheskoy kooperatsyy [Theoretical foundations for the development of industrial and technological cooperation]. *Manager*; no. 5–6, pp. 45–51
9. Petryshcheva Y.V. (2011) Promyshlennaya kooperatsyya v kontekste vzaymodeystviya malykh y krupnykh predpriyaty: sushchnost' y formy [Industrial cooperation in the context of interaction between small and large enterprises: essence and forms]. *Almanac of modern science and education*, no. 1 (44), pp. 168–170.
10. Politylo M.P., Bondarenko L.P., Didukh O.V. (2019) Osnovni pidkhody do traktuvannya ponyattya "kooperatsiya" yak bahatohrannoho yavyscha [The main approaches to the interpretation of the concept of "cooperation" as a multifaceted phenomenon]. *Economy and state*, no. 10, pp. 74–77.
11. Sidenko S.V. (2012) Naukovo-vyrobnycha kooperatsiya Ukrayiny v aerokosmichniy haluzi [Research and production cooperation of Ukraine in the aerospace industry]. *Current issues of international relations*, vol. 110 (1), pp. 47–50.
12. Sofishchenko I. (2018) Typolohiya orhanizatsiynyykh form mizhnarodnoyi vyrobnychoyi kooperatsiyi ta obgruntuвання pidkhodiv do yiyi rehulyuvannya [Typology of organizational forms of international production cooperation and substantiation of approaches to its regulation]. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv*, no. 6, pp. 26–34.
13. Ukrainiska L.O., Sobolev V.M. (2011) Formy kooperatsiyonoho spivrobotnytstva pidpryemstv u mizhnarodnykh ekonomichnykh vidnosynakh [Forms of cooperative cooperation of enterprises in international economic relations]. *Development economics*, no. 2, pp. 5–10.
14. Shovkun I.A. (2014) Mizhnarodna vyrobnycha kooperatsiya v systemi zovnishn'oyi torhivli Ukrayiny [International production cooperation in the system of foreign trade of Ukraine]. *Collection of scientific works of the National University of Shipbuilding*, no. 2, pp. 112–117
15. Hutchinson F. (2004) Globalisation and the 'Newer' International Division of Labour. *Labour and Management in Development Journal*, vol. 4, no. 6, pp. 1–24.